

Ποιά κληρονομιά απαρνούμαστε

Ένα μέρος του παρελθόντος αποτελείται κάθε στιγμή και η όλη αμετάκλητη που μας μο-
λάνει αν προσεολληθούμε σ' αυτό με υπερβολική αγάπη. Ένα μέρος που παρελθόν-
τος μένει πάντα ζωντανό και καθοριστικός καταπραυνώντας τη ζωντανότητα.

Γ. Σοφός

Στην εποχή μας βιώνουμε τις τραγικές συνέπειες μιας νομοτελείας ελάχιστα διερευνημένης από τη μαρξιστική επιστήμη. Πρόκειται για τη βαθμί-
δα εκείνη της συσχέτισης επανάστασης - αντεπανάστασης, κατά την
οποία μια πρωτοφανούς κλίμακας αστική αντεπανάσταση έρχεται να ανατρέψει
τις κατακτήσεις μιας σειράς πρώμων (πλην όμως αναγκαίων) σοσιαλιστικών επα-
ναστάσεων και κυρίως της Οκτωβριανής Επανάστασης.

Οι κομμουνιστές βρέθηκαν μάλλον απροετοίμαστοι για μια τέτοιου είδους δο-
κιμασία. Στο χώρο της θεωρίας και της ιδεολογίας, γενικότερα, της Αριστεράς κυ-
ριαρχεί σήμερα η σύγχυση, η αμηχανία και η απογοήτευση. Όλα, ακόμα και τα πιο
θεμελιώδη ζητήματα της ταυτότητας και των στόχων της Αριστεράς τίθενται σήμε-
ρα υπό αμφισβήτηση, μέσα σ' ένα κλίμα έντονης συνασθηματικής φόρτισης. Αυτή
η πρωτόγνωρη κρίση του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος φέρνει στο προ-
σκήνιο το ζήτημα σημασίας καθήκον της ανάπτυξης της επαναστατικής θεωρίας
κατά τρόπο ώστε να είναι ικανή να ερμηνεύει με επάρκεια το παρελθόν και το πα-
ρόν, αλλά κυρίως να χαράζει, μέσα από την επιστημονική πρόβλεψη, τη στρατηγι-
κή και την τακτική του διεθνούς επαναστατικού κινήματος.

Όλοι σχεδόν οι φερόμενοι ως αριστεροί μιλούσαν μέχρι πρότινος για ανάπτυξη
του μαρξισμού. Αλλά και σήμερα, όσοι από αυτούς δεν αποκήρυξαν το παρελθόν
τους, συνεχίζουν να κάνουν λόγο για το μαρξισμό. Άλλοι προτιμούν μαν («επανα-
στατική», ριζική κ.λπ.) «ανεκένωση» του μαρξισμού, άλλοι πάλι πασχίζουν να δί-
νουν όρκους πίστης στο μαρξισμό.

Η ανάγκη για την ανάπτυξη του μαρξισμού προϋποθέτει τον προσδιορισμό της
σχέσης μας με το μαρξισμό, τη συνολική (ιστορική και λογική) αποτίμηση των θεω-
ρητικών κεκτημένων του μαρξισμού. Από αυτή την άποψη, παρατηρούμε και σήμε-
ρα με ιδιαίτερη ένταση τη γνωστή από την ιστορία του μαρξισμού αντιπαράθεση
δύο φαινομενικά αλληλοαποκλειόμενων τάσεων: του δογματισμού και του αναθε-

Ο Μανώλης Δαφέρμος είναι υποψήφιος δρ Φιλοσοφίας. Ο Περσίδης Παυλίδης είναι δρ Φιλοσοφίας.
Ο Δημήτρης Πατέλης είναι δρ Φιλοσοφίας.

ωρητισμού.

Στο κείμενο που ακολουθεί επιχειρούμε να αναδείξουμε το περίγραμμα των θεωρητικών και πρακτικών χαρακτηριστικών των τάσεων αυτών μέσα από την εξέταση ορισμένων βασικών ζητημάτων: Πώς βλέπουν το θεωρητικό σύστημα του μαρξισμού και τη συσχέτισή του με τη μέθοδο, με τη διαλεκτική; Ποια είναι εκ των πραγμάτων (και όχι στο επίπεδο των διακηρύξεων) η μεθοδολογία τους; Ποια είναι η σχέση τους με τις καταβολές του μαρξισμού και με τα αντίπαλα προς αυτόν ρεύματα; Πώς εξετάζουν το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον της θεωρίας; Ποιες είναι οι γνωστοθεωρητικές τους τοποθετήσεις και πώς αντιμετωπίζουν το ζήτημα της επιστημονικής αλήθειας; Ποια είναι η κοινωνική-ταξική προέλευσή τους και ο ρόλος που εκ των πραγμάτων διαδραματίζουν στο συσχετισμό των ταξικών δυνάμεων; Ποια είναι η ηθική τους φιλοσοφία; Τι είδους πολιτική ασκούν; Πώς συσχετίζουν τη στρατηγική με την τακτική; κ.λπ. Εδώ δεν πρόκειται, βέβαια, για ερωτήματα καθαρά «ακαδημαϊκού» ενδιαφέροντος. Το κεντρικό ερώτημα που αντικάμπει είναι το εξής: κατά πόσο οι εν λόγω τάσεις α) εγγράφονται στην κύρια, στην κατευθυντήρια οδό ανάπτυξης του μαρξισμού και β) είναι ικανές να συμβάλλουν στην ανάπτυξη του μαρξισμού.

Ο δογματισμός αντιμετωπίζει το μαρξισμό αποκλειστικά ως ολοκληρωμένο, κλειστό και αταραχές σύστημα, το οποίο είναι έτοιμο άπαξ και διά παντός για κάθε «χρήση». Ετσι, υιοθετούνται μόνο εκείνα τα στοιχεία της θεωρίας που κρίνονται ολοκληρωμένα και άρτια, ενώ κυριολεκτικά απορρίπτονται τα πρόβια, τα λιγότερο διαμορφωμένα (και επομένως αντιφατικότερα), πλην όμως ιστορικά αναγκαία στάδια της ανάπτυξής της. Αποκόβει λοιπόν ο δογματισμός το παρόν των θεωρητικών κερτημένων του μαρξισμού από το παρελθόν τους και τα απολυτοποιεί. Η θεωρία του, που εννοείται ως παγιωμένο και κλειστό σύστημα, προβάλλει κατ' αυτό τον τρόπο μόνον ως απόρριψη, άρνηση, ασυνέχεια (επιστημολογική, πολιτική κ.λπ.), «τομή» κ.λπ. σε σχέση με το παρελθόν της και με τα κερτημένα της ιστορίας του πολιτισμού. Απορρίπτεται, π.χ., η αντιφατική σχέση του Μαρξ με τον Χέγκελ με την κορύφωση της προμαρξικής λογικής και μεθοδολογικής σκέψης, μιας και «για να επιβληθεί ολοκληρωτικά ο εκχυδαϊσμός της διαλεκτικής έπρεπε να σβήσει η θεμελιωτική και γόνιμη επιρροή του Χέγκελ στο μαρξισμό...»¹.

Η θεώρηση αυτή δεν αποκόβει μόνο το μαρξισμό από τη διαλεκτική του σχέση με το ιστορικό παρελθόν του, αλλά απορρίπτει α priori και οποιαδήποτε ποιοτική (πόσο μάλλον ουσιαστική) διάκριση, διαφορά (πόσο μάλλον αντίθεση και αντίφαση) στο εσωτερικό του «μαρξισμού» της. Τίποτε όμως δεν αναπτύσσεται χωρίς να διαθέτει κάποια πηγή ανάπτυξης, χωρίς εσωτερική αντιφατικότητα (στην οποία εμπλεκείται διαλεκτικά ανηραμένη και η αντιφατική του σχέση με τον εξωτερικό του περίγυρο και με το παρελθόν του). Ο κατ' αυτό τον τρόπο αντι-ιστορικά θεωρημένος «μαρξισμός» προβάλλει ως κατ' εξοχήν εξωιστορικό φαινόμενο. Η πλέον δυναμική και ουσιαστική πλευρά του μαρξισμού, η μεθοδός του, είτε υποτάσσεται στο συντηρητικά παγιωμένο «σύστημα» (μετατρέπόμενη σε δογματικό σχολαστικισμό) είτε απορρίπτεται εντελώς. Αλλά η μέθοδος συνιστά την κατ' εξοχήν αναπτυξιακή

πλευρά της θεωρίας, είναι, μ' άλλα λόγια, η ίδια η θεωρία (το σύστημα), από τη σκολιά της κίνησης, της ανάπτυξής της. Έτσι, ο δογματικός «μαρξισμός», αποκομμένος από το παρελθόν του και εσωτερικά παγωμένος, δεν μπορεί να έχει μέλλον. Η μόνη σχέση που μπορεί να έχει με το μέλλον αυτός ο «μαρξισμός» είναι η μηχανική και γραμμική μεταφορά, μια προσεκβολή στο χρόνο της συντηρητικά παγωμένης κατάστασης του μαρξισμού που ασπάζεται σήμερα ο δογματικός. Η στατικότητα υποτάσσει την κίνηση. Αυτό εκδηλώνεται ιδιαίτερα στον τρόπο με τον οποίο οι δογματικοί αντιμετωπίζουν και τη σημερινή κρίση της θεωρίας. Γι' αυτούς, εξ ορισμού δεν μπορεί να υπάρξει καμία τέτοια κρίση. Κατά τη γνώμη τους, το όλο πρόβλημα έγκειται στο ότι ο μαρξισμός έχει παραμορφωθεί και διαστρεβλωθεί από κάποιους (π.χ. από το Στάλιν, από τον Τρότσκι κ.λπ.). Αρκεί λοιπόν η επιστροφή στον «αυθεντικό μαρξισμό» (των οποίο διάφορες παραλλαγές του δογματισμού εντοπίζουν σε διαφορετικές βαθμίδες της ιστορίας του, είτε ερμηνείες του) για να διευθετηθεί το πρόβλημα, εφόσον «εκεί» υπάρχουν ολοκληρωμένες και πλήρεις απαντήσεις και σε ζητήματα τα οποία στην εποχή, π.χ., του Μαρξ δεν είχαν βγει ακόμα στο προσκήνιο της ιστορίας (βλ., π.χ., το ζήτημα της σοσιαλιστικής οικοδόμησης, το ζήτημα των σύγχρονων φάσεων ανάπτυξης της επιστημονικής και τεχνικής προόδου).

Ενώ λοιπόν ο δογματισμός διατηρεί στο μαρξισμό, εκείνο το οποίο δεν αντιστοιχεί πλέον στη νέα κατάσταση και επιδέχεται σε μια συντήρηση του μαρξισμού περιχαρικώνόντάς τον από τη μεταβαλλόμενη ζωή, ο αναθεωρητισμός, επικαλούμενος τα νέα γεγονότα, απορρίπτει από το μαρξισμό και ό,τι διατηρεί τη σημασία του και στις μεταβληθείσες συνθήκες, απολιτοποιώντας στοιχεία που θεωρεί ότι σηματοδοτούν τον πεπερασμένο και παρωχημένο χαρακτήρα (αν όχι συνολικά του μαρξισμού) των θεμελιωδέστερων θέσεών του.

Αυτή η συλλήβδην απόρριψη και των μη παρωχημένων θέσεων του μαρξισμού στο όνομα της «ιστορικότητας» καταδικάζει τη θεωρία (ή, μάλλον, ό,τι έχει απομείνει από αυτήν μετά το αναθεωρητικό καθαρισμό) σε μιά εκ προοιμίου ανικανότητα να παράγει πλήρη και έγκαιρη ερμηνεία της πραγματικότητας (πόσο μάλλον να προβλέπει). Με μιά οπτική ιστορικού σχετικισμού, ο μαρξισμός ανάγεται εδώ σ' ένα κατ' εξοχήν (αν όχι απόλυτα) ιστορικά περιορισμένο φαινόμενο ήσσονος εμπέλειας, αναθεωρήσιμο και γι' αυτό αναθεωρούμενο διαρκώς και κατά το δοκούν. Σε αντιδιαστολή με το δογματισμό, ο αναθεωρητισμός αγνοεί την ποιοτική (και συσπώδη) διαφορά του μαρξισμού από τις προγενέστερες αλλά και από σύγχρονες αντίπαλες θεωρήσεις, διατρέχοντάς τον τελικά σε αυτές, απολιτοποιώντας την ιστορική συνέχεια στη διαδικασία εμπάνισης, διαμόρφωσης και ανάπτυξης του μαρξισμού. Έτσι και στον ίδιο το μαρξισμό ο αναθεωρητισμός ανάγει τα πλέον ανεπτυγμένα και ωριμότερα στοιχεία του στα κατώτερα και ανωριμότερα, καθιστώντας από ασιαρή μέχρι ανέπαρκτα τα όρια μεταξύ μαρξισμού και προγενέστερων είτε αντίπαλων αντιλήψεων.

Προβάλλοντας την «αντιδογματική» και «ανανεωτική» τους διάθεση, οι οπαδοί αυτής της τάσης επικαλούνται τις ραγδαίες αλλαγές του σήμερα και την ανικανότη-

τα του μαρξισμού να τις προλάβει. Οριομένες φορές επισημαίνουν αδύνατα σημεία του μαρξισμού αναδεικνύοντας ανεπαρκώς επεξεργασμένες πλευρές του (αυτό αποτελεί ένα βήμα εμπρός σε σχέση με το δογματισμό). Επισημαίνουν, π.χ., τις ανεπάρκειες στο ζήτημα της αντίστροφης επίδρασης της κοινωνικής συνείδησης στο κοινωνικό είναι, του εποικοδομημάτος στην οικονομική βάση. Το εν λόγω ζήτημα αποκτά ιδιαίτερη σημασία κατά τη μετάβαση προς την κομμουνιστική κοινωνία, η οποία (σε αντιδιαστολή, λ.χ., με τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στην κεφαλαιοκρατία) είναι εφικτή μόνο συνειδητά και όχι αυθόρμητα.

Η δογματική σχηματοποίηση και μηχανιστική κωδικοποίηση των θέσεων του μαρξισμού προετοιμάζει το έδαφος για την πλήρη απόρριψη του μαρξισμού από τους αναθεωρητές. Χαρακτηριστική είναι, π.χ., η αντιμετώπιση του ζητήματος της κοινωνικής νομοτελείας. Η νομοτελεία και η αιτιοκρατία γενικότερα κατανοούνται από το δογματισμό ως λαπλαισιανού τύπου μηχανιστικός ντετερμινισμός, χωρίς έγχος διαλεκτικής και ιστορισμού². Οι «ευαίσθητοι» στα ζητήματα του «υποκειμενικού παράγοντα» ανάθεωρητές (βλ. θεωρία των παραγόντων) εξεγείρονται κατά της γελοιογραφικής δογματικής ερμηνείας της αιτιοκρατίας, όχι για να προτάξουν την επιστημονική (διαλεκτική και ιστορική) αντίληψη του μαρξισμού, αλλά για να απορρίψουν κάθε μορφή κοινωνικής αιτιοκρατίας και νομοτελείας (χωρίς συχνά να αντιλαμβάνονται ότι κατ' αυτό τον τρόπο η κοινωνία δεν μπορεί να συνιστά καν αντικείμενο επιστημονικής έρευνας, και συνεπώς ανάγεται σε πεδίο δράσης ανεξέλεγκτων, ανορθολογικών κ.λπ. δυνάμεων και «παραγόντων»).

Είναι σχεδόν νομοτελειώδες πλέον το φαινόμενο, οι ίδιοι οι πατριάρχες της δογματικής διαστρέβλωσης του μαρξισμού, με την παραμικρή αλλαγή συγκυρίας να επιδίδονται σε χλευαστική αντιμετώπιση του ίδιου του γελοιογραφικού «δημοσυγγήματός» τους, το οποίο ταυτίζουν με το μαρξισμό. Πρέπει, π.χ., να αποτελεί πεποίθησή σου ότι δεν μπορεί να υπάρξει άλλου τύπου αιτιοκρατία από τη μηχανιστική, για να περάσεις στη συνέχεια στην απόρριψη της κοινωνικής αιτιοκρατίας. Ο κατ' αυτό τον τρόπο θεωρημένος «μαρξισμός» ανταρπαβάλλεται ευθέως με την άμεση, εμπειρική πραγματικότητα του «παρόντος», ενός παρόντος εξεταζόμενου αποκλειστικά από τη σκοπιά της καθημερινής συνείδησης, του κοινού νού, δηλαδή ως δεδομένο a priori είναι ως έχει, ως χαώδης σιατακή (βλ. ποσοτική) συσσώρευση νέων γεγονότων και αποστασματοικών στοιχείων. Ύστερα από τέτοιου είδους «επιστημονικές» πράξεις, «αποδεικνύονται» η ανεπάρκεια, η ακαταλληλότητα και η ανικανότητα αυτού του «μαρξισμού» να ερμηνεύσει το «παρόν», οπότε οι αναθεωρητές προβαίνουν σε διαφόρων ειδών «ανανεώσεις» και «συντελήρώσεις» του με διάφορες «σύγχρονες» (αστικές, δηλαδή), κυρίαρχες αντιλήψεις (βλ. ηθικό σοσιαλισμό, δημοκρατικό σοσιαλισμό, εναντιεπιτικό κομμουνισμό, οικοσοσιαλισμό, φεμινιστικό σοσιαλισμό, «θεωρία» της σύγκλισης κ.λπ.). Η «προσαρμογή» αυτή του μαρξισμού καταλήγει τελικά στην απόρριψή του και στην αντικατάστασή του από μιαν εκλεκτική συρραφή αστικών και μικροαστικών θέσεων. Κατ' αυτό τον τρόπο, η επίφαση της ανανέωσης, η ανταπάτη του εκσυγχρονισμού στη βάση της «ρεαλιστικής» προσέγγισης του παρόντος και της φειχτοποίησης της εξέλιξης (των ποσο-

τικών αλλαγών στο πλαίσιο της αδιαμφισβήτητα κυρίαρχης ποιότητας) οδηγούν εκ των πραγμάτων στην απόρριψη του μαρξισμού³. Μόνο και' αυτό τον τρόπο εννοούν την «ανάπτυξη» και την «ανανέωση» οι αναθεωρητές κάνοντας έτσι δύο βήματα πίσω σε σχέση με τους δογματικούς και επιστρέφοντας ουσιαστικά σε προμαρξικές, παρωχημένες μορφές σκέψης. Το παρόν εξετάζεται από τη σκοπιά του αστικού εξελικτικισμού, από θέσεις απολογητικής της κεφαλαιοκρατίας, από τη σκοπιά, δηλαδή, μιας τάξης που έχει προ πολλού επιτελέσει το ιστορικό της έργο. Έτσι, η «ρεαλιστική» προσήλωση του αναθεωρητισμού στο παρόν γίνεται προόπισση του ιστορικά παρωχημένου κεφαλαιοκρατικού συστήματος, δηλαδή του παρελθόντος σε κομμουνιστική κλίμακα. Αυτή είναι η κομμουνιστική κατάληξη του αναθεωρητισμού. Στην προσπάθειά του να μη μείνει πίσω από τη φεταχοποιημένη εξέλιξη του παρόντος απορρίπτει κάθε θεμελιώδη θεωρητική έρευνα. Ο έρπαιον εμπειρισμός γίνεται το ιδεολογικό υπόβαθρο της απουσίας στρατηγικής, της απόρριψης του τελικού στόχου. Έτσι ο αναθεωρητισμός, δέσμιος του φεταχισμού του παρόντος, απορρίπτει τελικά και στην ουσία επιχειρεί να «καταργήσει» τη διέξοδο στο μέλλον.

Αν ο δογματικός δεν αναζητά την αλήθεια διότι ποτέ δεν αμφιβάλλει ότι ο μαρξισμός του, ως ενσάρκωση της απόλυτης αλήθειας, μπορεί ανά πάσα στιγμή να δίνει έτοιμες απαντήσεις σε όλα τα ερωτήματα, ο αναθεωρητής επίσης δεν αναζητά την αλήθεια, διότι πάντοτε αμφιβάλλει και αμφισβητεί τα πάντα. Αν, δηλαδή, ο πρώτος αποκόβει από την ενιαία διαδικασία της γνώσης και απολιττοποιεί τη στιγμή της αλήθειας, ο δεύτερος υιοθετεί το άλλο άκρο, δηλαδή απολιττοποιεί τη στιγμή της σχετικότητας κάθε γνώσης. Έτσι, ενώ ο δογματικός επιδιώκει τη μονολιθική ομορφονία (στη βάση της βεβαιότητας ότι οι απαντήσεις που διαθέτει ο μαρξισμός του υπερτερούν κατά πολύ όλων των πιθανών ερωτημάτων), ο αναθεωρητής αρκείται στην πολυφωνία, στον «κλουραλισμό των απόψεων». Για τον τελευταίο, εφόσον η γνώση είναι μόνο σχετική, σημασία έχει μόνο η ανάδειξη προβλημάτων, η διατύπωση ερωτημάτων και διαφόρων απόψεων, ενώ η αλήθεια παραμένει πάντοτε ανέφικτη. Όμως, παρά τις πλάνες και τις ιστορικά προσδοκασμένες φενάκες που ενισχύουν και αναπαράγουν αυτές τις πλάνες ιδεολογικά, η αλήθεια είναι αντικειμενικά μία. Η αλήθεια αυτή ανακαλύπτεται, τεμηρώνεται και αναπτύσσεται από τη θεωρητική έρευνα, αλλά και από τη δοκιμασία της κοινωνικής πρακτικής. Στο δημιουργικό μαρξισμό δεν έχουμε να κάνουμε ούτε με απαντήσεις-θέσφατα αλλά ούτε μόνο με προβλήματα, αμφιβολίες και ζητούμενα. Αντίθετα, επιδιώκουμε την ανάπτυξη της γνώσης μέσα από τη διαδικασία της θεωρητικής εμβύθυνσης που προϋποθέτει τη διάγνωση της συγκεκριμένης και ιστορικά προσδοκασμένης διαλεκτικής ενότητας απόλυτης και σχετικής αλήθειας⁴.

Απορρίπτοντας λοιπόν την αναζήτηση της αντικειμενικής αλήθειας από το πεδίο της θεωρητικής έρευνας και της αναγκαίας για την πρακτική πρόβλεψης, τόσο ο δογματισμός όσο και ο αναθεωρητισμός ανάγουν το όλο πρόβλημα σε ζήτημα γραφειοκρατικών-διοικητικών χειρισμών με έντονο το στίγμα του δικαίου της αστικής κοινωνίας, δηλαδή του τι και αν απαγορεύεται ή επιτρέπεται. Ο μεν δογ-

ματικός γραφειοκράτης επιβάλλει τη μία και μοναδική αλήθεια, η έγκριση και η θέσπιση της οποίας εναπόκειται τελικά στις επιλογές της κοινοπρακτικής ηγεσίας (ως πληρεξούσιου διαχειριστή της εκάστοτε «κατάλληλης» αλήθειας), απαγορεύοντας τις όποιες αποκλίσεις, ο δε αναθεωρητής γραφειοκράτης δημιουργεί «επιτρέποντας» γενναυδώρα τη διατύπωση κάθε απόψης και γνώμης, τον «απεριόριστο διάλογο», στο πλαίσιο του οποίου όλες οι απόψεις και οι γνώμες είναι τυπικά εξίσου αποδεικτές και έγκυρες (άρα και εξίσου απορριπτέες και άκυρες). Και στις δύο περιπτώσεις, η γραφειοκρατική ηγεσία είναι αυτή που έχει τον τελευταίο λόγο, επιβάλλοντας τις ειλημμένες αποφάσεις της. Και στις δύο περιπτώσεις, έχουμε μια εξωτερική και χονδροειδή παρέμβαση στην ερευνητική δραστηριότητα. Βεβαίως, οι πραγματικοί ερευνητές επιδιώκουν τη δημιουργική ανάπτυξη της μαρξιστικής θεωρίας στη βάση των εσωτερικών νομοτελειών της και των αναγκών της πρακτικής, παρακάμπτοντας τέτοιου είδους εξωτερικές ως προς την επιστήμη παρεμβάσεις. Εφόσον όμως οι ηγεσίες έχουν και πραγματική ισχύ, ελέγχουν μέσα μαζικής επικοινωνίας, επιστημονικά ιδρύματα, κέντρα κ.λπ., μπορούν, π.χ., μέσω της συστηματικής αποσιώπησης και διαστρέβλωσης των μη αρεστών ιδεών να ασκήσουν καταστροφική επίδραση στην επιστήμη.

Αυτό που ο δογματισμός και ο αναθεωρητισμός εννοούν ως μαρξισμό μόνο κατ'επισημισμό μπορεί να αποκαλεστεί σύστημα. Ο «μαρξισμός» του δογματισμού ως απόλυτα διαφοροποιημένος από το παρελθόν του (από τις προϋποθέσεις και τον περίγυρό του, από την «ετερότητά» του) και ως εσωτερικά απόλυτα αδιαφοροποίητος, απόλυτα ταυτόσημος με τον εαυτό του και μη ανταποκρινόμενος (ως σύνολο αποσπασμένων αληθειών ισάξιας εγκυρότητας και επικαιρότητας) δεν μπορεί να έχει δική του λογική συγκρότηση αλλά και οποιαδήποτε δυναμική ανάπτυξη (κίνηση χωρίς διαλεκτική αντίφαση δεν υπάρχει). Συνιστά απλώς ένα χαώδες σύνολο, ένα «σφρό» θέσεων. Άρα, η όποια λογική μέθοδος συγκρότησης του «υλικού» του δεν μπορεί παρά να επιβάλλεται έξωθεν και άνωθεν. Και βέβαια η μόνη πρόσοψη για τέτοιο επίπεδο χειρισμών της θεωρίας είναι η τυπική λογική, η λογική δηλαδή της προδιαλεκτικής νόησης, της διάνοιας, που εδώ παίζει το ρόλο της εξωτερικής ενοποιητικής αρχής. Ο προσεκτικός αναγνώστης θα έχει παρατηρήσει ότι η αρχιτεκτονική των δογματικών εγχειριδίων βασίζεται κυρίως (αν όχι αποκλειστικά) στην εξωτερική ταξινόμηση του επιπέδου υλικού τους (των κατηγοριών, των νόμων κ.λπ.), όπως αυτό αντεναλλάσσεται στον πίνακα περιεχομένων του βιβλίου.

Ο αναθεωρητισμός αρνείται εκ προοιμίου οποιαδήποτε συγκρότηση, λογική συνάρεια, συνοχή και συνέπεια στο «μαρξισμό» του θεωρώντας δογματισμό κάθε πρακτική και θεωρητική-διανοητική πειθαρχία. Η παράδοση αυτή είναι ιδιαίτερα έντονη στους Γάλλους, οι οποίοι, όπως έλεγε ο Χέγκελ, «ονομάζουν *systematique* τη δογματική διδασκαλία και *systeme* τη διδασκαλία στην οποία όλες οι αντιλήψεις απορρέουν συνεπώς από έναν ορισμό, γι' αυτό το λόγο ο όρος *systematique* είναι γι' αυτούς συνώνυμο του μονόαλευρου». Οποιαδήποτε αναφορά του στο «σύστημα» αποσκοπεί στον τονισμό του απόλυτα «ανοικτού», «απεριόριστου», «ελεύθερου» κ.λπ. χαρακτήρα του. Αν όμως ένα σύστημα, ένα όλο, είναι απόλυτα ανοικτό

και απεριόριστο, αυτό σημαίνει ότι σχετίζεται με το παρελθόν του, με την ετερότητά του μόνο ως ετεροπροσδιοριζόμενο και καθόλου ως αντιπροσδιοριζόμενο. Αυτό όμως σημαίνει ότι σε τελευταία ανάλυση το εν λόγω «σύστημα» αυτοκαταργείται διαλυόμενο, υποτασσόμενο και συγχωνευμένο τελικά με την ετερότητά του. Έτσι ο μαρξισμός το πολύ να θεωρείται από τον αναθεωρητή ως μία από τις πολλές πολιτισμικές παραδόσεις, ως μία από τις αξιολογικές, ηθικές κ.λπ. προσεγγίσεις, άκρως απροσδιόριστη και «επιπλαστή» κατά το δοκούν. Γι' αυτό και ο αναθεωρητής απευθείας να δηλώνει ότι πρωτεύουσα σημασία γι' αυτόν έχει η «μέθοδος» σε αντιδιαστολή με το «σύστημα». Μη φαντασθεί κανείς ότι εδώ γίνεται λόγος για την κριτική και επαναστατική διαλεκτική του δημοκρατικού μαρξισμού. Η σχέση μεταξύ μεθόδου και συστήματος είναι εδώ πανομοιότυπη με αυτή που έβλεπε ο Ε. Μπερστάιν ότι υπάρχει μεταξύ κινήματος και τελικού στόχου: «Ο τελικός στόχος είναι ένα τίποτα, το παν είναι το κίνημα». Η μέθοδος, δηλαδή, του αναθεωρητή δεν είναι η νομοτελειακή, διαλεκτική ανάπτυξη της θεωρίας (με άλλα λόγια, το ίδιο το σύστημα από τη σκοπιά της κίνησής του), αλλά μια χαώδης, αυθαίρετη και εκλεκτική συρραφή ανομοιογενών θέσεων, επιστημονικών αλλά και αγροαίων. Γι' αυτό και τα κείμενα δογματικών και αναθεωρητών θυμίζουν δύο κατηγορίες σχολικής έκθεσης ιδεών. Οι μεν δογματικοί επιδίδονται στη σχολαστική «ερμηγεία» της εκάστοτε κεντρικής ιδέας (δογματικής παραδοχής), οι δε αναθεωρητές στην παράθεση ετερόκλητων απόψεων και σοφισμάτων. Χαρακτηριστική είναι η προκοπής «αποδεικτική» μέθοδος των δογματικών. Πρόκειται για την αυθαίρετη και εκλεκτική παράθεση χωρίων από τους κλασικούς του μαρξισμού, για τη γνωστή «ποικιλολογία». Όμως η εκλεκτική εξωποικιλική και αποστρασιαστική χρησιμοποίηση χωρίων των κλασικών (τα έργα των οποίων αναφέρονται σε διάφορες πλευρές πληθώρας προβλημάτων της θεωρίας και της πρακτικής, σε κείμενα διαφόρων ειδών και διαφόρων επιπέδων διαπραγματεύσεως και με διαλεκτικά αντιφατικές διατυπώσεις) μπορεί να «τεκμηριώσει» οποιαδήποτε αυθαίρετα. Γι' αυτό άλλωστε και οι αναθεωρητές προσεγγίζουν συχνά στην «αποδεικτική μέθοδο» των δογματικών «εμπλουτίζοντας» τη βέβαια με ποικίλης προέλευσης «ανθεντικές» ιδέες. Ο δογματικός είναι βέβαιος ότι «θεωρία έχουμε!». Ο μοναδικός ρόλος που επιφυλάσσει στο θεωρητικό του είναι να αποφασίζει (αν όχι να εφαρμόζει) κάθε φορά τον τόπο, το χρόνο, τον τρόπο και τη δοσολογία παροχής αυτής της «αιώνιας αλήθειας» στους αδαείς. Δεν του χρειάζεται η έρευνα. Η θεωρία ανάγεται απλώς στις τρέχουσες προπαγανδιστικές ανάγκες, στο «τι απαιτάμε στον αντίπαλο!». Η αναγωγή όμως της θεωρητικής έρευνας στην κριτική και στην προπαγανδία οδηγεί στον εκφυλισμό του μαρξισμού. Το ανώτατο επίπεδο κριτικής των αντιπάλων είναι η θετική επίλυση των επίμαχων ζητημάτων της θεωρίας και της πρακτικής. Η προσκόλληση στην αμεσότητα της προπαγανδιστικής και μόνο κριτικής, ο μονόλευρος προσανατολισμός στην άμεση «λογική» των ερωταποκρίσεων με του αντιπάλου οδηγούν στην κατάργηση της θεμελιώδους έρευνας. Ο δογματικός «θεωρητικός» θέτει στο στόχαστρο της κριτικής του κατά κανόνα ήσσονος σημασίας (αν όχι γελοιογραφικούς) εκπροσώπους του αντιπάλου θεωρητικού στρατοπέδου, με τους οποίους επιδει-

κινείται άνετα η θριαμβευτική υπεροχή της δικής του «θεωρίας»⁸. Κατ' αυτό τον τρόπο, ο δογματικός, στην προσπάθειά του να υπερασπισθεί το μαρξισμό, να επιδείξει την αδιαμφισβήτητη ανωτερότητα, την καθαρότητα και την αντάρχεια του «συστήματός» του, όσο περιορίζεται στην προπαγανδιστική «λογική της απάντησης» στον αντίπαλο μετατρέπει τις θέσεις του σε κατ' εξοχήν ετεροπροσδιοριζόμενες. Ο λόγος που αρθρώνει είναι κατ' εξοχήν αντίποδας του αντιπάλου, παραμένει δηλαδή (έστω και με αντίθετο πρόσημο) δέσμιος της λογικής του αντιπάλου, λειτούργώντας αντικειμενικά ως μέσο μετατροπής των κομμουνιστών σε ουραγούς της κυρίαρχης ιδεολογίας και πρακτικής, σε δέσμιους της στρατηγικής και της τακτικής της αστικής τάξης⁹.

Ενώ ο αναθεωρητής φειχτοποιεί το «εδώ και τώρα», ανάγοντας την πολιτική σε παιχνίδι με όρους αποκλειστικά του παρόντος της συγκυρίας (βλ. τη Realpolitik της 2ης Διεθνούς και την «τέχνη του εφικτού»), ο δογματικός φειχτοποιεί το απότερο μέλλον μέσα από ένα τελεολογικό εσχατολογικό ιδεώδες. Σε αυτό το ιδεώδες (το δέον) οφείλει να υποταχθεί η πραγματικότητα. Αν τώρα η πραγματικότητα δεν λείει να υποταχθεί σ' αυτό το ιδεώδες, το πρόβλημα δεν απασχολεί το δογματικό μας: τόσο το χειρότερο για την πραγματικότητα! Στην ηθική του, λοιπόν, ο ασπιβιστής δογματικός είναι ιησούτης: ο ιερός σκοπός του αγιάζει τα μέσα. Έχει διαρκώς την τάση να επισπεύδει βεβιασμένα τα γεγονότα, να «σπρώξει» το ον στο δέον. Το απόλυτο της «καθαρής» θεωρίας του προβάλλει στο πεδίο της ηθικής ως κατηγορηματική προσαγή, ως μεταφυσικός δεοντολογισμός που καθαργάζει τη βουλησιαρχία της πρακτικής του. Ο αναθεωρητής στην πρακτική του ανάγει την όλη υπόθεση σε επιχείρηση. Στην αγορά και φενακισμένη μικροαστική του συνείδηση οι πολιτικές και οι θεωρητικές επιλογές πρέπει να γίνονται με γνώμονα το «νόμο» που θεωρεί ότι ρυθμίζει την «αιώνια» και προσφιλή του αγορά, το παζάρι: το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης. Η όλη αγωνία του είναι να «παράγει» και να παζαρεύει πράγμα που «πουλιέται καλά». Αξιολογεί λοιπόν το κάθε βήμα του με όρους κερδοφορίας-κερδοσκοπίας και μπαίνει στο παιχνίδι χωρίς ηθικούς ενδοιασμούς, χωρίς αρχές, αποδεχόμενος τους κανόνες του αντιπάλου (που παύει βέβαια σταδιακά να θεωρείται αντίπαλος). Αυτό φαίνεται ακόμα και από τις διατυπώσεις του, π.χ. «αγορά ιδεών»: ταύτιση των εμπορευματικών και χρηματικών σχέσεων με τον «πολιτισμό», ισχυρισμός ότι η αστική τάξη είναι απλώς «αντίπαλο δέος» των δογματικών κ.λπ. Έτσι, ενώ οι αναθεωρητές επιδίδονται ασύστολα στην εκποίηση του μαρξισμού (όπως έδειξε ο Λένιν για τους ηγέτες της 2ης Διεθνούς)¹⁰, οι δογματικοί είναι πρόθυμοι, άσχετα με τις προθέσεις τους, να βιάσουν το μαρξισμό και την ιστορία (πάντοτε στο όνομα του μεν και της δε), διασηφύσσοντας συνάμα και την παρθενικότητά τους. Με αυτές τις «ερμηνείες» του μαρξισμού και στη βάση του προεκτικισμού τους, δογματικοί και αναθεωρητές πραγματοποιούν μια καταπληκτική ιδεολογική αντιστροφή: ανάγουν τα μέσα σε αυτοσκοπό. Τα μέσα παύουν να αποτελούν μέσα για την επίτευξη του επαναστατικού σκοπού, το περιεχόμενο του οποίου είτε στρεβλώνεται (με την ιησούτικη χρήση ασύμβατων με αυτόν μέσων) είτε καταργείται (με τον «κινήσιαικό» ολουζτουνισμό)¹¹. Το μόνο που παραμένει

σαφές είναι το «φλέγοντας και κίνοντας» της άμεσης τακτικής...

Εδώ είναι που βρίσκεται η λυδία λίθος, η ενδόξετη βίωση της συγγένειας, ο κοινός παρονομαστής αναθεωρητισμού και δογματισμού. Παρ' όλη τη φαινομενική αντιπαλότητά τους η μεθοδολογία σκέψης και δράσης τους παρουσιάζει εκπληκτική ομοιότητα. Κι αυτό διότι και οι δύο είναι ανύκανοι να υπερβούν τα αναγκαία σε κάποιες βαθμίδες της νόησης, αλλά ανεπαρκή όρια του κοινού νου, της προδιαλεκτικής διάνοιας (Verstand) με την τυπική λογική της απόλυτης διάζευξης. Βραχυκυκλωμένοι λοιπόν στην προδιαλεκτική βαθμίδα της νόησης, υιοθετούν και οι δύο την αντιδιαλεκτική και μεταφυσική σκέψη. Όπως έδειξε ο Λένιν, όταν μας διαφεύγει το γεγονός ότι «ο μαρξισμός δεν είναι δόγμα, αλλά καθοδήγηση για δράση» (Έγκελς), κάνουμε το μαρξισμό «μονόπλευρο, τερατώδη, νεκρό, του αφαιρούμε τη ζωντανή ψυχή του, υπονομιεύουμε τα βασικά θεωρητικά του θεμέλια, τη διαλεκτική, τη διδασκαλία για την ολόκληρη και πλήρη αντιπαράθεση ιστορική ανάπτυξη υπονομιεύουμε τη συνάφειά του με τα συγκεκριμένα πρακτικά καθήκοντα της εποχής...»¹².

Αλλά και οι αναθεωρητές ακολουθούντας την αυταγή, καθιγητική «επιστήμη» ρίχνονται στο «βάλτο του εκχυδαϊσμού της επιστήμης, αντικαθιστώντας την "πονηρή" (και επαναστατική) διαλεκτική με την "απλή" (και ήττα) "εξελίξη"..."¹³. Και αυτή η κοινή για αναθεωρητές και δογματικούς μεθοδολογία πηγάζει σε τελευταία ανάλυση από το μικροαστικό χαρακτήρα των τοποθετήσεών τους. Δύο τάσεις που αυτοπροσδιορίζονται ως διαμετρικά αντίθετες ως προς τη στάση ζωής (η απόλυτη άρνηση της κεφαλαιοκρατίας και η αποδοχή στην πράξη του απόλυτου χαρακτήρα της κεφαλαιοκρατίας) οδηγούν σε δύο εκδοχές του (προμαρξικής προέλευσης) μικροαστικού σοσιαλισμού στον «κομμουνισμό του στρατώνα» και στο ρεφορμιστικό «εκασυγχρονισμό». Και οι δύο βασιζονται στον πρακτικισμό, στον τακτικισμό, στον έρποντα εμπειρισμό και στον πολιτικό πραγματισμό. Η κοινή μεθοδολογία και (σε τελευταία ανάλυση) η ταξική προέλευση δογματισμού και αναθεωρητισμού καθιστούν πολύ εύκολη τη μεταπήδηση από τον πρώτο στο δεύτερο, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσης και ήττας του επαναστατικού κινήματος, όπως συμβαίνει με την πρωτοφανή αντεπαναστάση που βιώνουμε σήμερα. Ο δογματικός που θα θέσει κάποτε υπό αμφισβήτηση την «αδιάσειστη ισχύ» και την «απόλυτη αλήθεια» των δογμάτων του μεταπηδά με θαυμαστή ευκολία στον αναθεωρητισμό. Και η ιστορία του κομμουνιστικού κινήματος βρίθει από τέτοια παραδείγματα. Ενδεικτική είναι, π.χ., η θορυβώδης πορεία του πάλλαι ποτέ υπέρμαχου του γαλλικού δογματισμού, Ροζέ Γκαρονί, προς άλλα δόγματα (μωσαϊσθαισμός, μυστικισμός του Θιβέτ κλπ.). Και οι εν λόγω μεταστροφές δεν οφείλονται μόνο στις προσωπικές ιδιότητες των εν λόγω υποκειμένων. Η νομοτελειώδης πορεία από το δογματισμό στον αναθεωρητισμό εκδηλώνεται σε μαζική κλίμακα σε περιόδους κρίσης του κινήματος. Είναι άρρακος υποκειμενική-ιδεαλιστική η αντίληψη που ανάγει, π.χ., την αντεπαναστάση που δρομολογήθηκε με την περσετρούκα είτε τη δεξιά στροφή μεγάλου μέρους της (συνασπισμένης και μη) Αριστεράς στην Ελλάδα στην υποκειμενική προδοσία των πρωταγωνιστών αυτών των διαδικασιών (χωρίς βέβαια να υποτιμάται και αυτή η

πλευρά). Η αντίληψη αυτή εμποδίζει την επιστημονική διερεύνηση των βαθύτερων (διεθνών, ταξικών, οργανωτικών και ιδεολογικών) αιτίων αυτών των φαινομένων, συγκαλύπτει τα γενεσιουργά αίτια τους συμβάλλοντας αντικειμενικά στην αναπαράγωγή τους, ίσως σε χειρότερη και τραγικότερη μορφή. Δεν υπάρχουν τερατογένεσις που να είναι προϊόντα άφρονων συλλήψεων.

Η πείρα του εκφυλισμού ολόκληρων μαζικών κομμάτων –μη εξαιρουμένου και του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος της Γερμανίας, που ιδρύθηκε με την άμεση καθοδήγηση των Μαρξ και Ένγκελς– της δεύτερης Διεθνούς και οι ανολύσεις των κλασικών γι' αυτά τα φαινόμενα αποκτούν ιδιαίτερη επικαιρότητα σήμερα. Η κλιμάκωση της ολικής μεταστροφής κομμουνιστικών κομμάτων στον αναθεωρητισμό ξεκινά από την πρακτική υιοθέτηση του ρεφορμισμού από την ηγεσία, η οποία φραστικά διακηρύσσει (με ολοένα και πιο ασαφείς και αόριστες διατυπώσεις), την προσήλωσή της στους «στρατηγικούς» στόχους και στο «μαρξισμό-λενινισμό», και διατηρεί τα παραδοσιακά γνωρίσματα-σύμβολα του κόμματος (μαρτυρολογία, ονομασία, σφυροδρέπανο κ.λπ.) που ενεργοποιούν συνειρμικά συναισθηματικές φορτίσεις, ικανές να καλλιεργήσουν την ψευδαίσθηση της συνέχισης των αρχικών επαναστατικών παραδόσεων. Τα σύμβολα αυτά παίρνουν τη μορφή τελετουργικών-θηρησκευτικών «εικονισμάτων». Μπορεί βέβαια οι κομμουνιστικοί στόχοι να παραμένουν επισφράγιστοι στα «εικονοστάσι» του προγράμματος. Όμως, όπως έλεγε ο Ένγκελς, «το επίσημο πρόγραμμα ενός κόμματος έχει λιγότερη σημασία από αυτό που το κόμμα πράττει στην πραγματικότητα»¹⁴. Μπορεί μεν να διατηρείται η επίφαση προλεταριακότητας, όμως η ηγεσία χειρίζεται τους όρους «προλεταριάτο» και «εργατική τάξη» ασκώντας παρεμφερή δημογωγική κολακεία μ' αυτή που ασκούν οι αστοί πολιτικοί μετατρέποντας σε ιερή τη λέξη «λαός» και «υποκαθιστώντας την επαναστατική ανάπτυξη με φραστική υποκρισία περί επανάστασης»¹⁵.

Στην πράξη όμως, γι' αυτούς «η ανατροπή του κεφαλαιοκρατικού συστήματος είναι υπόθεση του απώτερου μέλλοντος, που δεν έχει απολύτως καμία σημασία για τη σημερινή πολιτική πρακτική. Το ίδιο ισχύει και για την ταξική πάλη μεταξύ προλεταριάτου και αστικής τάξης. Στα χαρτιά παραδέχονται αυτή την πάλη, διότι θα ήταν απλώς αδύνατον πλέον να την αρνούνται, στην πράξη όμως την κατευνάζουν, την αμβλύνουν, την αποδυναμώνουν...»¹⁶. Πρόκειται όμως για ανθρώπους «που ενώ κάνουν ότι είναι πολυάσχολοι και πολυπρόθυμοι, όχι μόνον οι ίδιοι δεν κάνουν τίποτε, αλλά πασχίζουν να εμποδίζουν να συμβεί οτιδήποτε άλλο εκτός από φλυαρίες... που με το φόβο τους μπροστά σε κάθε δράση τροχοπεδώνουν το κίνημα σε κάθε βήμα και τελικά το οδήγησαν σε ήττα, που ποτέ δεν βλέπουν την αντίδραση και εκπαίθονται εξαιρετικά επειδή βρέθηκαν σ' ένα αδιέξοδο, απ' όπου είναι εξίσου αδύνατη και η αντίσταση και η φυγή. Είναι οι ίδιοι άνθρωποι που θέλουν να στραμώξουν την ιστορία στο μικροαστικό τους ορίζοντα, τους οποίους όμως η ιστορία ποτέ δεν λογαριάζει και βιάζει το δρόμο της»¹⁷. Ο βαθμιαίος εθισμός της βάσης του κόμματος στην κειροσκοπική άσκηση μικροπολιτικών της στιγμής, η έντονη ιδεολογικοποίηση αυτής της πρακτικής με την καταγκλιστική προβολή της

(από τα κομμουνικά και αστικά Μ.Μ.Ε.) ως μόνης «ρεαλιστικής» εναλλακτικής και συγκεκριμένης πρότασης και η συστηματική εξουδετέρωση (δικωκενικά, μέσω της διαστρέβλωσης, της αποσιώπησης και της ιδεολογικής τρομοκρατίας που οδηγούν στην αποδοποίηση, στην αδρανειοποίηση και τελικά στην ιδιώτευση) κάθε σοβαρού αντίλογου θα οδηγήσουν τελικά στη σειπή και ρητή απόρριψη ακόμα και αυτών των συμβόλων «εικονομαμάτων». Το μέτρο, οι ρυθμοί και τα συγκεκριμένα βήματα του εκφυλισμού των παραδοσιακών επαναστασιακών κομμάτων επιλέγονται πάντοτε με κριτήριο την άσκηση μιας ελεγχόμενης χειραγώγησης της συνείδησης και της συμπεριφοράς των μαζών με έναν ιδεολογικό και πρακτικό μηθριδοπισμό. Χαρακτηριστικό είναι, π.χ., το γεγονός ότι αυτός που επιχειρήσει αρχικά να απαντήσει στην αναθεωρητική επίθεση του Μπερνούτιν εξ ονόματος της μαρξιστικής ορθοδοξίας ήταν ο Κάουτσκι, μετέπειτα οπαδός του «σοσιαλμπερβουλισμού» και πολέμιος της μπολσεβίτικης επανάστασης, ο οποίος ωστόσο μέχρι το τέλος της ζωής του διατηρούσε τις αγνές και τίμες προθέσεις του. Όμως η απόρριψη «των μεγάλων και θεμελιωδών στόχων χάριν των συμφερόντων της στιγμής και της ημέρας, αυτό το κυνήγι των επιτυχιών της στιγμής και η πάλη γι' αυτές χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι περαιτέρω συνέπειες, αυτή η θυσία του μέλλοντος του κινήματος χάριν του παρόντος μπορεί και να γίνονται από «τίμιων» ελατήρια. Αυτό όμως είναι και παραμένει σκορπουνισμός, και ο «τίμιος» σκορπουνισμός είναι κατά τη γνώμη μας πιο επικίνδυνος από όλους τους άλλους»¹⁴.

Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι εδώ επισημαίνουμε τα γνωρίσματα αυτών των δύο κυρίαρχων σήμερα τάσεων του μαρξισμού κατά κάποιον τρόπο σε «καθαρή μορφή». Στην πραγματικότητα υπάρχει πληθώρα εκδοχών και ενδιαμέσων τύπων, οι οποίοι ουσιαστικά ανάγονται στους δύο παραπάνω.

Στο πλαίσιο του αναθεωρητισμού, αν εξαιρέσουμε τους συνειδητούς φορείς της αστικής ιδεολογίας, τους απολογητές του εκουγγηρονισμού της κεφαλαιοκρατίας και των γραφειοκρατικοποιημένων και εκφυλισμένων (τέως) εργατικών κομμάτων, παρατηρείται και μια ζωντανή κριτική διάθεση, μια υγιής αμφισβήτηση και ένας σκεπτικισμός. Αν τα χαρακτηριστικά αυτά αποτελούν απλώς μίαν ορισμένη φάση-βαθμίδα στη διαδικασία εμφάνισης της κοσμοθεώρησης, μπορεί και να εξελιχθούν σε κριτικές επαναστατικές, δηλαδή σε δημιουργικές θέσεις (αν βέβαια δεν βραχυκυκλώσουν τη συνείδηση παγιωμένα, ενισχυμένα και αναστασιογόμμενα σε μονόλευρη κατεύθυνση).

Στο πλαίσιο της δογματικής τάσης, αν εξαιρέσουμε τους γραφειοκράτες απολογητές, που έχοντας αποσκοπήσει τους την κατοχύρωσή τους μέσω της αναπαραγωγής των γραφειοκρατικών δομών χρησιμοποιούν ως ιδεολογικό προκάλυμμα για τα πεπραγμένα τους ένα δογματικοποιημένο «μαρξισμό», παρατηρείται και μια αιμυντική τάση εμμονής στις αρχές, από ανθρώπους καλοπροαίρετα προσκολλημένους στο δογματικό λόγο των σκληρών συνθηκών της ταξικής πάλης. Οι άνθρωποι αυτοί προβάλλουν ανυποχώρητη αντίσταση στην αντεπανόσταση και στους αναθεωρητές συμμάχους της. Αυτό αυτή την τάση (αν δεν βραχυκυκλώνει, απολυτοποιείται κ.λπ.) είναι επίσης εφικτή η μετάβαση στις θέσεις του δημιουργικού μαρξισμού.

Στον τομέα της επιστήμης, στη θεωρητική δραστηριότητα, ορισμένος «δογματισμός» παίζει συχνά το ρόλο ενός υγιούς και εύλογου «συντηρητισμού», ο οποίος αντιστέκεται στο βραχύ «υπερεπαναστατισμό», στο μεθοδολογικό αναρχισμό και στις τάσεις άρνησης, διάλυσης και καταστροφής του επιστημονικού κεκτημένου. Δρα, δηλαδή, ως αντίποδας στην τάση απόρριψης των θεμελίων της επιστήμης. Ωστόσο αυτός ο «συντηρητισμός» μπορεί κάλλιστα να εξελιχθεί σε καθαυτό συντηρητισμό και δογματισμό, αν η επιστημονική δραστηριότητα αποκόπτεται από τα νέα γεγονότα και περιορίζεται στην «απλή αναπαραγωγή» της διαθέσιμης θεωρίας, χωρίς να παράγει νέα γνώση μέσω της ερμηνείας αυτών των γεγονότων και του κριτικού αναστοχασμού των κεκτημένων της επιστήμης²⁹.

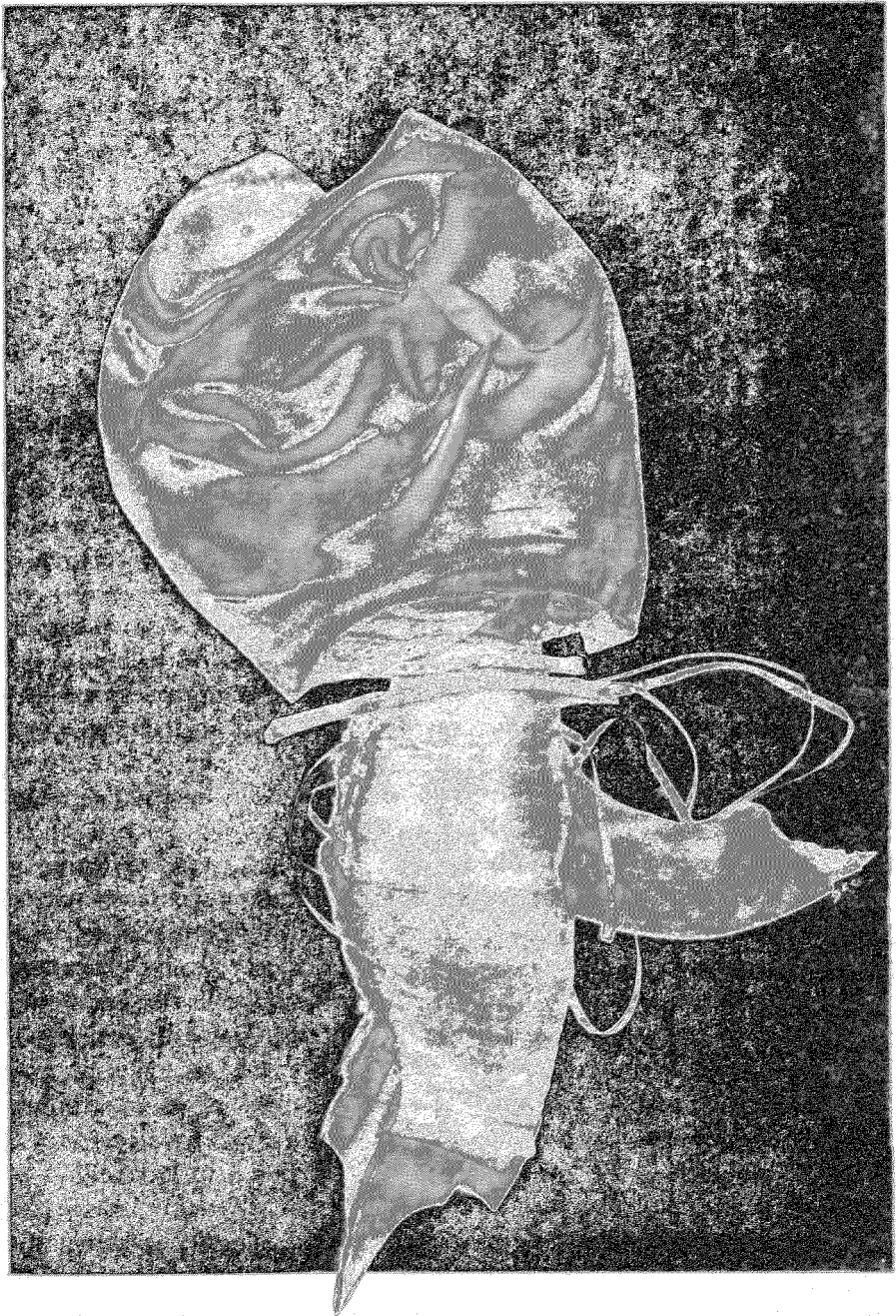
Σε διαφορετικές ιστορικές φάσεις του κινήματος δεσπόζει άλλοτε η μεν και άλλοτε η δε από τις παραπάνω τάσεις. Σε συνθήκες επαναστατικής έξαρσης, επαναστατικών καταστάσεων, οξύνσης της ταξικής πάλης, παρανομίας κ.λπ. δεσπόζει κατεξοχήν η δογματική, αριστεριστική τάση. Κατά τη διάρκεια όμως παρατεταμένων ήπιων, εξελικτικών και ειρηνικών περιόδων της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας είτε κατά τη διάρκεια της ήπιας του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος από την αντιεπανάσταση, δεσπόζει κυρίως η αναθεωρητική τάση. Η τάση αυτή έχει εδραιωθεί ιδιαίτερα στα αριστερά κινήματα των κεφαλαιοκρατικών χωρών με υψηλό ή μέσο επίπεδο ανάπτυξης, γεγονός που συνδέεται και με ριζικές αλλαγές των συνθηκών και του τρόπου ζωής των εργαζομένων (λόγω των δυνατοτήτων που παρέχει στις άρχουσες τάξεις η τεχνολογική κ.λπ. υπεροχή τους έναντι των ασθενώς ανεπτυγμένων χωρών).

Πρέπει να επισημάνουμε ότι, από τη σκοπιά του αναθεωρητισμού, ο κάθε δημοσργικός μαρξιστής προβάλλει ως δογματικός. Και αντίστροφα, από τη σκοπιά του δογματισμού, κάθε δημοσργική μαρξιστική τάση χαρακτηρίζεται αναθεωρητική... Η επιφανειακή, μεταφυσική κατηγοριοποίηση που χαρακτηρίζει και τις δύο αυτές τάσεις ενεργοποιείται και εδώ στο επίπεδο του ενσταντάδους αυτοματισμού, του εξαρτημένου αντανακλαστικού...

Όπως διαπιστώσαμε, οι δύο αυτές, κυρίαρχες σήμερα στο μαρξισμό τάσεις, λόγω ακριβώς της ταξικής τοποθέτησής τους, η οποία συνδέεται εσωτερικά με τη μεταφυσική τους μεθοδολογία, αποδεικνύονται άκρως άγονες και ανίκανες να αναπτύξουν την επαναστατική θεωρία. Η συνειδητοποίηση αυτής της διαπίστωσης είναι μεν αναγκαία προϋπόθεση της ανάπτυξης του μαρξισμού, όμως μόνη της δεν αρκεί. Από αυτή την άποψη, το παρόν κείμενο μόνο αφηρητικά (κυρίως εκ του αντιθέτου) οριοθετεί τη μεθοδολογική κατεύθυνση που προτείνουμε. Χρειάζεται μια συγκεκριμένη επιστημονική μελέτη του κεκτημένου της μαρξιστικής θεωρίας και μεθοδολογίας, που θα μας επιτρέψει να διακρίνουμε τις νόμοτέλειες που διέπουν αυτή τη θεωρία, βάσει των οποίων και μόνο μπορούμε να την αναπτύξουμε. Αυτό όμως απαιτεί ξεχωριστή συστηματική διαπραγμάτευση.

Σημειώσεις

1. Βλ. Γκ. Λούβιτς, *Λογική και σοσιαλιστική δημοκρατία*, Εκδ. Κριτική, σελ. 116. Κατά τον Στάλιν, ο Χέγκελ δεν είναι παρά μια κεραιστοκρατική αντίδραση στη γαλλική επανάσταση, ενώ κατά τον Α. Αλτουσέρ, η διαλεκτική μεθοδολογία απορρέει και αλληλένδετη ως «ιδεολογική αναγκαιότητα»...
2. Ο μηχανιστικός υπεραρκετισμός αυτού του τύπου αφορά ειδικά τους βελγικούς των φρουσικών επιστημών και του αντίστοιχου κοσμολογισμού. Βλ. σχετικά Β.Ι. Λένιν, *Υλισμός και Εμπειρισμοκρατισμός*, Άπαντα, τ. 18, καθώς και τα σχετικά έργα των Ε. Μπουκόβιτς και J.D. Νετσίαι.
3. Αυτό αφορά τους έμμενοι οι θεωρητικοί της 2ης Διεθνούς όταν προσπαθούσαν αρχικά να αντιπροσώπι- λουν τα σχήματα που είχαν υιοθετήσει για την κεραιστοκρατία του ελεύθερου ανταγωνισμού με τη νέα ενο- χή του κεραισμού και των σοσιαλιστικών επαναστάσεων...
4. Βλ. σχετικά Β.Ι. Λένιν, *Υλισμός και Εμπειρισμοκρατισμός*, Άπαντα, τ. 18.
5. Ο όρος «κόσμημα» δεν έχει εδώ το νόημα που του αποδίδει η κατεύθυνση των «κοσμολογικών ερευ- νών», του δομομοφί (στρονικωκραλισμού), των δομοκικών-λογοτεχνικών προσεγγίσεων και των αντίστοιχων μαθηματικοποιημένων και κωδικοποιημένων μοντέλων.
6. Γκ. Χέγκελ, *Διαλέξεις ιστορίας της Φιλοσοφίας*, βιβλ. 2ο, τμή. 10ος, Μόσχα 1932, σ. 321.
7. Μπορεί βέβαια κάποιος να διακηρύξει ότι είναι υπόρ της ανάπτυξης της θεωρίας, αλλά κεραιστο- ντας παντού και πάντα τα «αρχαία» ζητήματα, την «αρχαία», καθιστά κενή υποκατάστα της διακηρύξης του.
8. Αυτό έγινε συχνά π.χ. ο Μπουκόβιτς. Βλ. σχετικά Α. Γαράμπα, *Ιστορικός Υλισμός*, εκδ. Οδυσσέας, σελ. 194-195.
9. Το ίδιο ισχύει και για εκείνα τα πρόματα που κατά κεραιούς αποσπείρησαν από τις κεραισμένα εργα- τικά κόμματα και επικεντρώνουν την προσοχή τους κεραισμένη στην διαφοροποίησή τους από αυτά τα κόμ- ματα.
10. Βλ. π.χ. Β.Ι. Λένιν, Άπαντα, ρωσ. εκδ. τ. 26, σελ. 236-237 κ.ά.
11. Ο «μηχανιστικός» χαρακτήρας διαφόρων ομάδων που θέλουν να αντιπροσώπιζονται ως κεραισφό- τερές των κεραισμένων, «ακαδημαϊκών» κ.λπ. κομμάτων αφήνει ανοικτές διόδους προς διεξόδοφο εκ- φύλισμό των ίδιων...
12. Β.Ι. Λένιν, *Για μερικές ιδιαιτερότητες της ιστορικής ανάπτυξης του μαρξισμού*, 1910, Άπαντα, ρωσ. εκδ., τμή. 20, σελ. 84.
13. Β.Ι. Λένιν, *Μαρξισμός και αντιθεωρητισμός*, στο ίδιο, τμή. 17, σελ. 19.
14. Βλ. την από 18-28 Μαρτίου 1875 επιστολή του Έγγελς στον Μπάρνελ.
15. Βλ. Κ. Μαρξ, *Αποκαλύψεις για τη θέση των κομμουνιστών της Κολωνίας*, 1852, Έργα Κ. Μαρξ-Φ. Έγγελς, ρωσ. εκδ., τ. 10, σελ. 114-115.
16. Βλ. Κ. Μαρξ και Φ. Έγγελς, *Εγκύκλιος προς Α. Μπέρντελ, Β. Αλφονσεντ, Β. Μπρόντς κ.ά.*, από 17- 18 Σεπτεμβρίου 1879.
17. Στο ίδιο.
18. Βλ. Φ. Έγγελς, *Προς μια κριτική του σχεδίου του σοσιαλδημοκρατικού προγράμματος του 1891*, όπ. κ. τ. 22, σελ. 236.
19. Βλ. σχετικά Β.Α. Βαζουλίαν, *Το γήγνασμα της μεθόδου επιστημονικής έρευνας του Κ. Μαρξ*, Μόσχα,

Κατασκευή σε άσπρο 1986